

J. V. FOIX
(Barcelona 1894 - 1987)

Com escrivia el mateix autor a la «Lletra a Clara Sobirós», el poeta és un «mag, especulador del mot, pelegrí de l'invisible, insatisfet, aventurer o investigador a la ratlla del son». Sempre fidel a aquest concepte, Foix és el gran poeta avantguardista de Catalunya per la seva innovació estilística (en el vers i en la prosa) i per la capacitat de proporcionar models verbals i literaris a les generacions subsegüents. Col·laborador assidu de les publicacions d'abans i després de la guerra (on va exposar les seves idees literàries, artístiques i polítiques), es va estrenar literàriament amb dos llibres de poemes en prosa, Gertrudis (1927) i KRTU (1932), per bé que són els sonets de Sol, i de dol (1947), escrits en dates molt anteriors, els que el descobreixen com un poeta d'una radical originalitat. El seu estil és una miraculosa conjunció de l'arcaïtzant rigor del trobar clus i la tradició medieval, i la modernitat més rabiosa («Em plau, d'atzar...»), sense excloure per això una voluntat filosòfica de reflexió sobre la natura de l'ésser i el seu coneixement, hereva de Llull («És per la Ment...»). Durant la postguerra comença una etapa d'hiperrealisme metafòric, basat en una extrema «particularització dels objectes» (com va dir Ferrater, el seu primer exegeta), que a Les irreals omegues (1949) serveix d'instrument tant de vivències íntimes com de la circumstància col·lectiva, en composicions que dupliquen la seva anècdota en un llarg títol en prosa i un cos de poema en estramps («Baixava de Coll Formic...»). En la mateixa línia, són els processos onírics propis del surrealisme els que programàticament defensa el seu poema més recordat, «És quan dormo que hi veig clar» (On he deixat les claus..., 1953), per tal d'assolir la desitjada dissolució de la identitat de qui deia que «sempre que escric jo, vull dir nosaltres». També en el gènere convencional de la nadala va ser capaç d'experimentar formalment, i d'ultrapassar l'estampa religiosa amb un velat missatge social i polític («Ho sap tothom, i és profecia» d'Onze Nadals i un Cap d'Any, 1960). Ni tan sols una sentida elegia a l'amic mort («Tots hi serem al port amb la desconeguda», dins Obres completes, 1974) és capaç d'ennuegar la poderosa i única fantasia verbal de Foix, mai no deslligada de la seva realitat temporal.

EM PLAU, D'ATZAR, d'errar per les muralles
Del temps antic, i a l'acost de la fosca,
Sota un llorer i al peu de la font tosca,
De recordar, cellut, setge i batalles.

De matí em plau, amb fèrries tenalles
I claus de tub, cercar la peça llosca
A l'embragat, o al coixinet que embosca
Lèix, i engegar per l'asfalt sense falles.

I enfilat colls, seguir per valls ombroses,
Vèncer, rabent, els guals. Oh món novell!
Em plau, també, l'ombra suau d'un tell,

L'antic museu, les madones borroses,
I el pintar extrem d'avui! Càndid rampell:
M'exalta el nou i m'enamora el vell.

A Manuel Pla i Salat

ÉS PER LA MENT que se m'obre Natura
A l'ull golós; per ella em sé immortal
Puix que l'ordén i, ençà i enllà del mal,
El temps és u i pel meu ordre dura.

D'on home só. I alluny tota pastura
Al meu llanguir. En ella, l'Irreal
No és el fosc, ni el son, ni l'Ídeal,
Ni el foll cobeig d'una aurança futura,

Ans el present; i amb ell, l'hora i el lloc,
I el cremar dolç en el meu propi foc
Fet de voler sense queixa ni usura.

Del bell concret faig el meu càlid joc
A cada instant, i en els segles em moc
Lent, com el roc davant la mar obscura.

BAIXAVA DE COLL FORMIC AL BRULL, I EN ÉSSER
PROP DE LA MORERA EM VAN ATURAR ELS CICLOPS.
VOLIA FUGIR, PERÒ, BURXANC EN MÀ, EM VAN FOR-
ÇAR A MIRAR COM ENSACAVEN LLIBRES I MÉS LLI-
BRES MEUS, IMPRESOS I INÈDITS, PERGAMINS DELS
AVANTPASSATS SOSTRETS AL RECTOR DELS TOR-
RENTS DE LLADURS I MANIFESTS EVERSIUS. EL MEU
COS FULLAVA COM UN FAIG, I UN ULL DESCLÒS ALS
BRULLS DEL FRONT EM VA FER VEURE, AIGUOSA I
TRANSPARENT, LA MEVA PRÒPIA IRREALITAT

Mirar els ocells com els nois, i la boira
Pel torrentol amb caramells de molsa;
I, cap al tard —quan les mosses tardanes
Cullen, ull dolç i persignat, les herbes
I els glans d'embruix—, el serrat; ...o, a mig aire,
—Darrere els faigs, allà on la nit udola—,
Els traginers encorbats i somnàmbuls,
Durs i arreluts entre els coscolls airívols,
Com omplen bucs carboners i les sitges
Parpellejants, amb llibres nous, diaris,
Codis i fulls clandestins i escriptures
Que firmo jo amb irreal omegues,

És bell i trist per qui, nat franc, és serf.
—Nit d'avets delirant! Nit col·lectiva!

Trobar el pastor i els seus bous, vora els marges,
Dòcils i purs i la mirada gerda,
Amb neu als pics al fons de les pupil·les
I prats rosats amb fontanelles clares;
I, cor feliç i ple, dar-li el bon dia,
I us diu qui és: carranc i fill de bruixa,
Nat als Molins i dels carlins ostatge
Quan, sarmentós, somniava amb els Tròpics;
...O, de puigsmals a puigsmals anacrònics,

Veure passar damunt acers eteris
Els trens de foc, amb rabassa i remences
Fendint, gebrats, la fressa dels silencis,

És gai i trist pels qui funyen els glaços
Emmurallats a les fleques alpines.

Sentir com plou, vora el foc; i les aigües
Vidres avall, a la tardor boscana,
Que esbossen cors amb anagrames rústics
Regalimants a les mans que us acotxen;
I el vent joiós amb campanes cerdanes,
Himnes flairants i flòrides pregueres
D'un airecel amb vilatans alífers
I déus dorments als fonolls de les bromes;
...O escoltar el plany del qui feixa la llenya
Al bosc defès, del caçador que empaita
Senglar i ocell, i el del castell el blasma
Perquè el de tots és seu, verges i astres,

És dolç i trist pel qui, feixuc de roses,
Lleva el pugó del pi de les tres branques.

Gualba, 1944 - Viladrau, 1948

ÉS QUAN DORMO QUE HI VEIG CLAR

A Joana Givanel

És quan plou que ballo sol
Vestit d'algues, or i escata,
Hi ha un pany de mar al revolt
I un tros de cel escarlata,
Un ocell fa un giravolt
I treu branques una mata,
El casalot del pirata
És un ample gira-sol.

És quan plou que ballo sol
Vestit d'algues, or i escata.

És quan ric que em veig gepic
Al bassal de sota l'era,
Em vesteixo d'home antic
I empaito la masovera,
I entre pineda i garric
Planto la meva bandera;
Amb una agulla saquera
Mato el monstre que no dic.
És quan ric que em veig gepic
Al bassal de sota l'era.

És quan dormo que hi veig clar
Foll d'una dolça metzina,
Amb perles a cada mà
Visc al cor d'una petxina,
Só la font del comellar
I el jaç de la salvatgina,
—O la lluna que s'afina
En morir carena enllà.
És quan dormo que hi veig clar
Foll d'una dolça metzina.

Abril de 1939

HO SAP TOTHOM, I ÉS PROFECIA

Ho sap tothom, i és profecia.
La meva mare ho va dir un dia
Quan m'acotxava amb blats lleugers;
Enllà del somni ho repetia
L'aigua dels astres mitjancers
I els vidres balbs d'una establia
Tota d'arrels, al fosc d'un prat:
A cal fuster hi ha novetat.

Els nois que ronden per les cales
Hi cullen plomes per les ales
I algues de sol, i amb veu d'albat,
Criden per l'ull de les escales
Que a cal fuster hi ha novetat.
Els qui ballaven per les sales
Surten i guaiten, des del moll,
Un estel nou que passa el coll.

El coraller ho sap pel pirata
Que amaga els tints en bucs d'escata
Quan crema l'arbre dels escrits;
Al capità d'una fragata
Li ho diu la rosa de les nits.
L'or i l'escuma d'una mata
Clamen, somnàmbuls, pel serrat:
A cal fuster hi ha novetat.

El plor dels rics salpa pels aires,
I les rialles dels captaires
Solquen els glaços del teulat.
Un pastor ho conta als vinyataires:
A cal fuster hi ha novetat.
El roc dels cims escampa flaires,
I al Port mateix, amb roig roent,
Pinten, pallards, l'Ajuntament.

El jutge crema paperassa
Dels anys revolts, a un cap de plaça,
I el mestre d'aixa riu tot sol.
El fum dels recs ja no escridassa
I els pescadors faran un bol.
Tot és silenci al ras de raça
Quan els ho diu l'autoritat:
A cal fuster hi ha novetat.

Els de la Vall i els de Colera
Salten contents, a llur manera,
I els de la Selva s'han mudat;

Amb flors de fenc calquen a l'era:
A cal fuster hi ha novetat.
De Pau i Palau-saverdera
Porten les mels de llur cinglera
I omplen els dolls de vi moscat.

Els de Banyuls i els de Portvendres
Entren amb llanes de mars tendres
I un raig de mots de bon copsar
Pels qui, entre vents, saben comprendre's.
Els traginers de Perpinyà,
Amb sang barrada en drap de cendres,
Clamen dels dalts del pic nevat:
A cal fuster hi ha novetat.

Res no s'acaba i tot comença.
Vénen mecànics de remença
Amb olis nous de llibertat;
Una Veu canta en recompensa:
Que a cal fuster hi ha novetat.
Des d'Alacant a la Provença
Qui mor no mor, si el son és clar
Quan neix la Llum en el quintar.

La gent s'agleva en la nit dura,
Tots anuncien la ventura,
Les Illes porten el saïm,
I els de l'Urgell, farina pura:
Qui res no té, clarors del cim.
La fe que bull no té captura
I no es fa el Pa sense el Llevat:
A cal fuster hi ha novetat.

El Port de la Selva, Nadal de 1953

TOTS HI SEREM AL PORT
AMB LA DESCONEGUDA

A Gabriel Ferrater

Baixàvem, ulls tancats, per la impossible escala
quan la sal i la sang de la marea
embruixen el sorral. Deies —no ho deies tot!—
que aquella nit amb tremolors d'espiga
i navilis antics amb veles esquinçades
era una torre amb remolins de gralles,
un clam de ganivets damunt la gola nua,
el crit d'un paper escrit quan les amors s'esbalcen,
una mà que es marceix amb cendra i carbonissa
o la porta enreixada que dóna al pati mort.

No ho deies tot! I hi érem tots tibats,
pujant i davallant en immòbils esperes,
ulls clucs també, cadascú amb el seu somni.
Si l'un feia el granger en làcties cingleres,
o escodrinava el Nom en llibres consecats
d'epilèptics teòlegs que estronquen les fonts,
l'altre i els seus, amb febre de tenebres,
feixaven la rabassa de la pluja
o ventaven el foc de llurs sofrances,
frèvols com els amants quan l'aurora es deixonda.

Cercàvem palpejant la porta de les noies
en carrers somniats amb silenci de gruta,
i en resseguíem les cambres nocturnes
com qui s'amaga a l'espessor dels blats.
Elles no hi eren, i ho endevinàvem.
Llur veu havia fugit com un pètal sense ombra
i, cor alt, refusàvem el coixí dels rocs.
Els reixats de la porta de l'escala
passen clarors que projecten esferes
amb pins de sol, damunt la calç calenta.

Totes les reixes tenen llur parany
i temem que llur ombra ens faci presoners.
Cada graó ens acosta al Llibre de l'Exili
i amb ull llanós veiem ço que és ofert.
No hi ha pas caça per al qui no fita;
ni el nou ardent, o advers!, per als folls del passat.
No és llibert ni franc qui no s'oblida
o es mira a l'aigua, amb clac i faldons llargs.
No són unicolors els esquemes dels atles:
el grec hi té el seu turc i el polonès, el rus.

No ho deies tot: Si ho haguéssim sabut!
T'hauríem ensenyat els miralls de la clota
passada la contrada on qui es té dret, l'escapcen.
No emmirallen qui els mira, ans bé un seguici
de maniquins embuatats i rígids
amb una cuca al front, d'antena llarga,
i aparencen aquells que potser som:
pròdigs o retinents, servents o mestrejants,
atàvics augurals, gallejants de la història.
—Som molts, murmura l'eco, i la borda és de pobres.

A l'hora del crepuscle hauríem vist
els capells florejants de dames florentines
que el sol s'emporta amb grogors de panotxa
lilàs amunt; i els cors com s'assosseguen...
I quan el primer estel espurna al pic més rost
hauríem escoltat, on els còdols floregen,
la passada dels vents amb brogit de tenora
i el clam esperançat de les formes captives.
La ment capta l'etern en l'ampla pau
i un no res grana i creix en un somriure.

Ésser i traspàs fan un: tot muda i tot roman;
tots hi serem al Port amb la desconeguda.

Gener de 1973